

Opvoedstress van moeders, ouderlijke structuur en externaliserend probleemgedrag van peuters (2-4 jaar). Is er een verband?

Master's thesis

Utrecht University

Master's programme in Clinical Child, Family and Education Studies

Collegejaar: 2020-2021

Output 6: Final version

Student: P. (Pia) Huisman (5888174)

Begeleider: Dr. J.C.T. Verhoeven

Tweede beoordelaar: C.M. Portengen MSc

Datum: 28-05-2021

Samenvatting

Achtergrond: Het doel van dit onderzoek is meer inzicht krijgen in de relatie tussen opvoedstress van moeders, het toepassen van ouderlijke structuur en het ervaren van externaliserend probleemgedrag bij peuters (2-4 jaar). Specifiek wordt er gekeken of ouderlijke structuur een mediërend effect heeft. **Methode:** In totaal hebben 460 moeders vragenlijsten ingevuld betreffende hun opvoedstress, opvoedgedrag en kijk op het gedrag van hun kinderen. Aan de hand van de mediatieanalyse van Baron & Kenny (1986) is het effect van opvoedstress op externaliserend probleemgedrag getoetst, waarbij er is gecorrigeerd voor ouderlijke structuur. **Resultaten:** Uit de analyses bleek dat er een direct, positief en significant verband is tussen opvoedstress en externaliserend probleemgedrag. Ook zijn er significante negatieve verbanden gevonden van opvoedstress op ouderlijke structuur en van ouderlijke structuur op externaliserend probleemgedrag. Er is geen bewijs gevonden voor mediatie door ouderlijke structuur, het effect tussen opvoedstress en externaliserend probleemgedrag blijft nagenoeg gelijk. **Conclusies:** Zowel opvoedstress als minder ouderlijke structuur zijn sterke voorspellers voor externaliserend probleemgedrag. Om adequate interventies te kunnen ontwikkelen moet vervolgonderzoek zich gaan richten op deze sterke verbanden om zo externaliserend probleemgedrag terug te dringen en opvoedgedrag te verbeteren.

Sleutelwoorden: opvoedstress, ouderlijke structuur, externaliserend probleemgedrag, mediatie-model

Abstract

Background: The aim of this study is to gain more insight into the relationship between parenting stress of mothers, the application of parental structure and the experience of externalizing problem behavior of toddlers (2-4 years). Specifically, it is examined whether parental structure has a mediating effect. **Method:** A total of 460 mothers completed questionnaires about their parenting stress, parenting behavior and views on the behavior of their children. The effect of parenting stress on externalizing problem behavior was tested using the mediation analysis by Baron & Kenny (1986), correcting for parental structure. **Results:** The analyzes showed that there is a direct, positive and significant relationship between parenting stress and externalizing problem behavior. Significant negative relationships have also been found between parenting stress and parental structure and from parental structure to externalizing problem behavior. No evidence has been found for mediation by parental structure, the effect between parenting stress and externalizing problem

behavior remains almost the same. **Conclusions:** Parenting stress is a strong predictor for both externalizing problem behavior and less application of parental structure. In order to develop adequate interventions, follow-up research must focus on these strong connections in order to reduce externalizing problem behavior and improve parenting behavior.

Keywords: parenting stress, parental structure, externalizing problem behavior, mediation model

Emotionele- en gedragsproblemen beginnen vaak op een jonge leeftijd wat maakt dat er veel onderzoek is gedaan naar probleemgedrag in de peutertijd (Basten et al., 2015). Probleemgedrag kan onderverdeeld worden in internaliserend en externaliserend probleemgedrag. Internaliserend probleemgedrag wordt voornamelijk gekenmerkt door angstige en depressieve gedragingen en is naar binnen gericht. Externaliserend probleemgedrag daarentegen is gedrag dat naar buiten is gericht en wordt gekenmerkt door onder andere agressie en opstandig gedrag (Bayer et al., 2012). De peutertijd wordt gekenmerkt door een enorme groei op fysiek, cognitief, sociaal en emotioneel gebied (Verhulst, 2017). Daarnaast is er in de peutertijd ook een enorme groei in autonomie van het kind (Keenan et al., 1998). Door deze ontwikkeling van en de drang naar autonomie, waarbij kinderen de regels en grenzen van hun ouders niet naleven, komt externaliserend probleemgedrag regelmatig voor in de peutertijd. Dit neemt meestal een vorm aan van een driftbui of ongehoorzaamheid (Keenan et al., 1998). Het externaliserende probleemgedrag in de peutertijd neemt bij de meeste kinderen af vanaf het derde levensjaar, slechts bij een aantal van de peuters is er geen sprake van een afname, wat een voorspeller kan zijn voor later probleemgedrag (Wakschlag, Tolan, & Leventhal, 2010). Doordat externaliserend probleemgedrag in de peutertijd een risicofactor is voor later probleemgedrag, zoals agressie en delinquentie, is het van belang tijdig in te grijpen om verder probleemgedrag te voorkomen (Campbelle et al., 2000; Meunier et al., 2011; Tremblay et al., 2004). Hierdoor wordt er in dit paper de focus gelegd op externaliserend probleemgedrag van peuters. Om goede en werkzame elementen voor interventies te vinden moet er eerst inzicht verkregen worden in de veroorzakende en in standhoudende factoren van externaliserend probleemgedrag. Een voorbeeld van zo'n factor is een negatief opvoedpatroon. Negatieve opvoedpatronen staan in verband met externaliserend probleemgedrag bij peuters en kunnen het beste doorbroken worden in de vroege kinderjaren (Verhoeven et al., 2017).

Opvoedstress en externaliserend probleemgedrag

Het opvoeden van kinderen kan veel uitdagingen met zich meebrengen en deze uitdagingen kunnen leiden tot stress (Williford et al., 2007). Dit wordt ook wel opvoedstress genoemd: de moeilijkheden die ouders ervaren als gevolg van de eisen die het ouderschap geeft (Abidin, 1995). Ouders die deze stress ervaren, hebben het idee dat er meer van hen gevraagd wordt dan wat ze denken aan te kunnen (Abidin, 1995). Opvoedstress komt bij elke ouder weleens voor, maar een hoge mate van opvoedstress kan nadelige gevolgen hebben voor de relatie tussen ouder en kind (Crnic, Gaze, & Hoffman, 2005). Uit onderzoek blijkt dat er een direct verband bestaat tussen opvoedstress en externaliserend probleemgedrag bij

peuters (Crum & Moreland, 2017; Huth-Bocks & Hughes, 2007; Liu & Wang, 2015).

Ouderlijke stress voorspelt onder andere sociale competentie, woede en agressie van een kind (Crum & Moreland, 2017). Ook heeft opvoedstress een voorspellende waarde voor door moeders gerapporteerd externaliserend probleemgedrag van hun peuter (Liu & Wang, 2015).

Ouderlijke structuur en externaliserend probleemgedrag

Eén van de factoren die een belangrijke rol blijkt te spelen in de ontwikkeling van gedragsproblemen bij kinderen is het opvoedgedrag van ouders (Stormshak et al., 2000; Verhoeven et al., 2017). Ouderlijke structuur is één van de opvoedgedragingen die in verband is gebracht met dit kind gedrag (Del Vecchio & O’Leary, 2006; Tichovolsky et al., 2013). Bij het bieden van structuur maken ouders duidelijke en consistente regels en volgen zij deze op. Dit zonder overdreven te reageren door hun emotionele staat als reactie op het gedrag van het kind (Verhoeven et al., 2017). Het tegenovergestelde van structuur, inconsistentie, wordt regelmatig in verband gebracht met externaliserend probleemgedrag. Ouders van peuters met gedragsproblemen zijn vaker inconsistent bij het opvolgen van hun regels en grenzen dan ouders van peuters zonder problemen (Stormshak et al., 2000). Onderzoek toont aan dat minder ouderlijke structuur samenhangt met meer agressie en externaliserend probleemgedrag bij peuters (Forehand et al., 2014; Potharst et al., 2019; Van Aken et al., 2007; Veen-Mulders et al., 2019).

Een belangrijk onderdeel in de relatie tussen minder ouderlijke structuur en externaliserend probleemgedrag van peuters is dwang (Forehand et al., 2014). Dit houdt verband met het sociale interactie model van Patterson: de coërcieve cyclus (Patterson, 1995). Onderzoek naar wederzijds aversief gedrag tussen moeder en kind heeft geleid tot deze cyclus (Lunkenheimer et al., 2016). Aversief gedrag is afkeer opwekkend gedrag, bijvoorbeeld het hebben van een woedeaanval (Stoolmiller, 2001). Dwangmatige interacties zijn er bij ouders die structuur bieden, maar waar een kind weigert zich hieraan te houden waarbij het aversieve gedrag verergert. Door dit aversieve kindgedrag escaleert het negatieve opvoedgedrag van de ouder waarbij de ouder uiteindelijk de strijd opgeeft en het kind zijn zin krijgt (Forehand et al., 2014). Hierdoor wordt de ouderlijke controle en discipline ondermijnd door het kind en heeft het een grotere kans op de ontwikkeling van aanhoudend externaliserend probleemgedrag (Stoolmiller, 2001).

Opvoedstress en ouderlijke structuur

Niet elke ouder is in dezelfde mate in staat om een duidelijke structuur te bieden aan het kind. Opvoedstress kan hierbij van belang zijn. Zo blijkt dat opvoedstress het risico verhoogd op inadequaat opvoedgedrag, zoals geen duidelijke regels opstellen, de regels niet

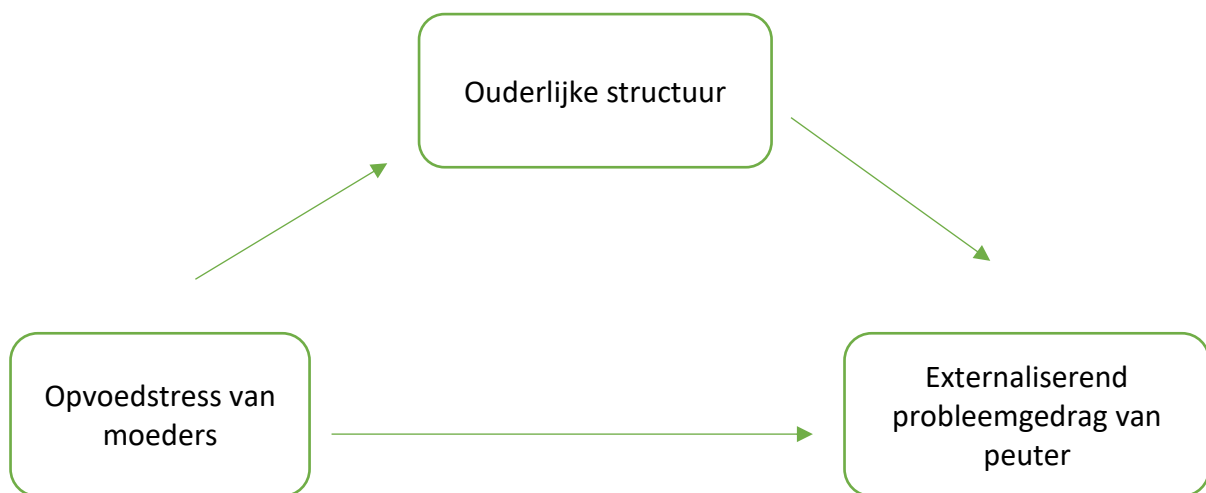
handhaven of vanuit emotie reageren op het kind, wat weer een risico is op (nog meer) probleemgedrag (Anthony et al., 2005; Neece & Baker, 2008). Wanneer ouders veel opvoedstress ervaren, kan dit zorgen voor meer frustratie en irritatie bij ouders (Belsky, 1984). Hierdoor kunnen ze sneller overstuur en minder sensitief zijn (Gabler et al., 2018). Een voorbeeld van opvoedgedrag dat in verband is gebracht met opvoedstress is ouderlijke structuur (Guajardo et al., 2009; De Maat et al., 2021; Hadjicharalambous & Demetriou, 2021). Gestreste ouders zijn eerder geneigd strenge en ondoelmatige opvoedstrategieën toe te passen (Hadjicharalambous & Demetriou, 2021). Een hoge mate van opvoedstress kan ervoor zorgen dat ouders een lagere drempel ervaren voor aversief gedrag van hun kind, selectieve aandacht hebben voor ongewenst gedrag en een verhoogde kans hebben op het vormen van negatieve attributies betreffende dit gedrag. Door deze factoren geven ze sneller toe aan dit ongewenste en aversieve gedrag (Morgan et al., 2002). Dit verband kan verklaard worden doordat een ouder met veel opvoedstress minder reserves heeft en hierdoor minder energie heeft om in de opvoeding te stoppen. Dit uit zich onder andere in minder consistentie en structuur binnen de opvoeding (Puff & Renk, 2014).

Huidig onderzoek

In dit onderzoek wordt het verband tussen opvoedstress van moeders en externaliserend probleemgedrag van peuters (2-4 jaar) onderzocht, met ouderlijke structuur als mediërende variabele (Figuur 1). Hoewel er steeds meer balans komt in het tijd doorbrengen met jonge kinderen betreffende gender van de ouder, spenderen moeders nog steeds meer tijd met hun kinderen (Negraia et al., 2018). Hierdoor is er binnen dit onderzoek gekozen om alleen te richten op moeders. Op grond van bovenstaande literatuur wordt verwacht dat een hogere mate van opvoedstress gepaard gaat met minder ouderlijke structuur en meer externaliserend probleemgedrag van de peuter (oa. Anthony et al., 2005; Crum & Moreland, 2017; De Maat et al., 2021). Ook wordt er verwacht dat naarmate moeders minder structuur laten zien, dit samengaat met meer externaliserend probleemgedrag (oa. Stormshak et al., 2000; Van Aken et al., 2007; Patterson, 1995). Als laatste wordt er verwacht dat de samenhang tussen opvoedstress van moeders en externaliserend probleemgedrag van peuters wordt gemedieerd door ouderlijke structuur (Abidin, 1992, Forehand et al., 2014).

Figuur 1

De relatie tussen opvoedstress van moeders en externaliserend probleemgedrag van peuters met minder ouderlijke structuur als mediërende factor.

Methode**Procedure**

Voor dit onderzoek is gebruik gemaakt van de data-set van een bestaande studie “Opvoeden: Hoe doen ouders in Nederland dat?” Studenten Pedagogische Wetenschappen aan de Universiteit Utrecht hebben kinderdagverblijven, peuteropvangen, consultatiebureaus en families in hun kennissenkring benaderd voor het werven van participanten. Gezinnen hebben een uitnodigingsbrief ontvangen via post of mail waarin het doel van het onderzoek stond vermeld. Door middel van een elektronische of schriftelijke reactie konden de ouders toestemming verlenen voor het onderzoek, welke zij op ieder moment konden intrekken. Na deze instemming is er via de post een vragenboekje naar de ouders opgestuurd, wat binnen twee weken ingevuld teruggestuurd moest worden. Er zijn vragenboekjes voor vaders en moeder opgestuurd met het verzoek ze apart van elkaar in te vullen. Voor dit onderzoek is er toestemming geweest vanuit de ethische commissie. Bij de start van het onderzoek werden ouders erop gewezen dat de data anoniem werd verwerkt om de privacy te waarborgen en dat ze op elk moment uit het onderzoek konden stappen. In het huidige onderzoek is alleen gebruik gemaakt van de data verstrekt door moeders.

Participanten

In totaal hebben 460 moeders ($M=33.59$, $SD=4.23$) met kinderen van 1 tot 4 jaar ($M=32.00$ maanden, $SD=8.77$ maanden, 47.7% jongens) geparticipeerd binnen het onderzoek. Het gemiddelde aantal kinderen binnen het gezin was $M=1.99$, $SD=.85$. Een groot deel van de moeders was van Nederlandse afkomst (99%) en 98% van de moeders was gehuwd of samenwonend. Van de participerende moeders heeft 41,5% HBO-opleiding of een universitaire bachelor afgerond.

Meetinstrumenten

Opvoedstress. Om de mate van opvoedstress van ouders te meten, is de Nijmeegse Ouderlijke Stress Index (NOSI-K; de Brock et al., 1992) afgenomen. De NOSI-K heeft 25 items met een 6-puntsschaal waarbij ouders konden aangeven in hoeverre zij het eens waren met een gegeven stelling. Een voorbeeld van zo'n stelling is: 'Vaak heb ik zin het bijltje erbij neer te gooien'. De uiteindelijke score betreft een gemiddelde van de antwoorden op de 25 items, waarbij een hoge score refereert naar een hoge mate van opvoedstress. Zowel de begrips- als de criteriumvaliditeit zijn in 1996 door de COTAN als goed beoordeeld (COTAN, 1996). De Chronbach's alpha voor de NOSI-K ingevuld door moeders in het huidige onderzoek was $\alpha = .92$ en daarmee goed te noemen (Field, 2013).

Externaliserend Probleemgedrag Voor het meten van problemen in de sociaal emotionele ontwikkeling hebben ouders de Child Behavior Checklist 1 ½ - 5 jaar (Achenbach & Rescorla, 2000) ingevuld. De vragenlijst bestaat uit 60 items die acht gebieden van probleemgedrag meten. Voor dit onderzoek zijn alleen de 24 items behorende tot breedbandschaal externaliserend probleemgedrag gebruikt. Een voorbeelditem is: "Doet mensen of dieren zonder opzet pijn". Antwoorden zijn gegeven op een 3-punt Likertschaal: 0 = *Helemaal niet*, 1 = *Een beetje/Soms* en 2 = *Duidelijk/Vaak*. Door het berekenen van een gemiddelde in deze scores, kan er een beeld verkregen worden over de waarneming van externaliserend probleemgedrag door ouders. Hoe hoger het gemiddelde, hoe meer probleemgedrag waargenomen wordt. De Chronbach's alpha was in dit onderzoek voor moeders $\alpha = .90$. De betrouwbaarheid van de CBCL voor externaliserend probleemgedrag was hiermee als goed te beoordelen (Field, 2013). Daarnaast zijn zowel de begripsvaliditeit als de criteriumvaliditeit beoordeeld als voldoende (COTAN, 2013).

Ouderlijke Structuur De Comprehensive Early Childhood Parenting Questionnaire (CECPAQ; Verhoeven et al., 2017) is gebruikt voor het meten van de mate van structuur die ouders het kind bieden. De mate van geboden structuur wordt uitgedrukt in drie gedragingen: de mate waarin ouders consistent zijn in het stellen van regels (consistentie; 3 items), de mate

waarin ouders deze regels handhaven (niet laks zijn; 5 items) en de mate waarin ouders ongestructureerd en onvoorspelbaar reageren op het gedrag van hun kind (overreageren; 4 items). Bij items behorende tot consistentie en niet laks zijn, gaven ouders op een 6-puntsschaal waarbij 1 = *Nooit* en 6 = *Altijd* aan hoe vaak zij de beschreven gedragingen laten zien. Een voorbeelditem is: “*Wanneer mijn kind niet doet wat ik vraag...*”. Voor overreageren kregen ouders twee tegengestelde antwoorden voorgelegd waarbij ze middels een geleidende 6-puntsschaal aan moesten geven in hoeverre het ene antwoord meer bij hen paste dan het andere. Het is belangrijk om enkele items om te poolen bij het scoren van de vragenlijst. Vervolgens kan de gemiddelde score van ouders worden bepaald. Hoe hoger de score, hoe meer structuur de ouder het kind biedt. De Chronbach's alpha van de CECPAQ voor de schaal ouderlijke structuur was $\alpha = .61$. Hierdoor wordt deze schaal beoordeeld als twijfelachtig (Field, 2013).

Analyseplan

De data wordt geanalyseerd met SPSS 20 (Field, 2013). Om te onderzoeken of de relatie tussen opvoedstress van moeders en externaliserend probleemgedrag van peuters gemedieerd wordt door ouderlijke structuur, wordt gebruik gemaakt van de 4-stappenprocedure voor het mediatiemodel van Baron en Kenny (1986). Bij de start wordt er nagegaan of de drie variabelen allemaal aan elkaar gecorreleerd zijn. Als eerste het verband tussen opvoedstress als onafhankelijke variabele en ouderlijke structuur als afhankelijke; Ten tweede het verband tussen de onafhankelijke variabele opvoedstress en afhankelijke variabele externaliserend probleemgedrag en als derde het verband tussen ouderlijke structuur als onafhankelijke variabele en externaliserend probleemgedrag als afhankelijke variabele. Hierbij moeten de gevonden correlaties significant zijn om te mogen toetsen door middel van het mediatiemodel.

Wanneer uit de correlatieanalyses blijkt dat er aan de voorwaarden voldaan is, wordt er tenslotte een hiërarchische regressieanalyse uitgevoerd om na te gaan in hoeverre ouderlijke structuur een mediërende rol speelt in de relatie tussen opvoedstress en externaliserend probleemgedrag. Wanneer de relatie tussen opvoedstress en externaliserend probleemgedrag zwakker wordt na controle voor ouderlijke structuur, is er sprake van een (partieel) mediërend effect.

Van tevoren werd er door middel van ‘descriptive statistics’ in SPSS gecontroleerd op onmogelijke antwoorden. Wanneer er sprake was van een onmogelijke minimum- of maximumwaarde, werd de vragenlijst opnieuw bekeken met juist ingevulde scores. Daarnaast

zijn alle variabelen gecentreerd om multicollineariteit te voorkomen. Ook is normaliteit getoetst doormiddel van het kijken naar histogrammen.

Resultaten

In Tabel 1 worden de gemiddelden, standaarddeviaties en de correlaties tussen de verschillende variabelen weergegeven. Op de variabele opvoedstress wordt, op basis van een 6-puntsschaal, gemiddeld laag gescoord ($M= 1.89$, $SD=.58$) wat betekent dat moeders weinig opvoedstress ervaren. Moeders scoren gemiddeld hoog op de variabele structuur ($M=4.61$, $SD=.37$), wat betekent dat moeders aangeven veel structuur toe te passen. Als laatste wordt er gemiddeld laag gescoord op externaliserend probleemgedrag ($M=0.43$, $SD=.29$); moeders ervaren niet veel externaliserend probleemgedrag bij hun peuters.

Om de samenhang tussen de variabelen te meten, zijn er Pearson correlatieanalyses berekend (Tabel 1). De mate van ervaren opvoedstress van moeders hangt samen met externaliserend probleemgedrag van hun kind. Moeders die meer opvoedstress ervaren, zien meer externaliserend probleemgedrag bij hun kind ($r=.56$, $p<.<.001$). Ook is er een verband gevonden tussen structuur en externaliserend probleemgedrag. Wanneer moeders meer structuur bieden, is er sprake van minder externaliserend probleemgedrag ($r=-.34$, $p<.<.001$). Moeders die meer opvoedstress ervaren geven ook aan minder structuur toe te passen in het gezin ($r=-.52$, $p<.<.001$). Gezien alle variabelen significant met elkaar samenhangen, is er voldaan aan de voorwaarden van Baron en Kenny (1986) voor het toetsen middels het mediatiemodel. Binnen dit model wordt de relatie tussen opvoedstress van moeders en externaliserend probleemgedrag van peuters gemedieerd door moederlijke structuur.

Tabel 1

Gemiddelden (M), standaarddeviaties (SD), Minimum scores, Maximum scores en correlaties tussen opvoedstress, structuur en externaliserend probleemgedrag (N=459)

Variabele	<i>M</i>	<i>SD</i>	Min	Max	1	2	3
1. Opvoedstress	1.89	.58	1.00	4.12	-	-.50*	.56*
2. Structuur	4.61	.37	3.21	5.50		-	-.33*
3. Externaliserend probleemgedrag	0.43	.29	0.00	1.54			-

* $p < .001$

Om het verband tussen opvoedstress en externaliserend probleemgedrag verder te onderzoeken, wordt een hiërarchische regressieanalyse uitgevoerd met externaliserend probleemgedrag van de peuter als onafhankelijke variabele en opvoedstress en structuur van moeder als afhankelijke variabelen. In Tabel 2 staan de uitkomsten van de analyse.

Tabel 2

Hiërarchische regressieanalyse: Externaliserend Probleemgedrag voorspeld door opvoedstress en ouderlijke structuur

Voorspeller	Externaliserend probleemgedrag		
	ΔR^2	<i>B</i>	β
Stap 1	.11		
Structuur		-.23*	-.34
Stap 2	.21*		
Opvoedstress		.25*	.53
Total R^2	.32*		
N	192		

* $p < .001$

Het model is passend bij de data volgens de hiërarchische regressieanalyse $F(1, 189) = 57,112, p < .001$. Samen verklaren opvoedstress en ouderlijke structuur 32,0% ($R^2 = .32, p < .001$) van de variantie in externaliserend probleemgedrag van de peuter. Het effect van opvoedstress bleek, uit de analyse om het mediatiemodel te toetsen, significant te blijven wanneer ouderlijke structuur werd toegevoegd in stap 2 ($\beta = .53, t(189) = 7.56, p < .001$). Echter is het verschil bij toevoeging van ouderlijke structuur niet groot, er wordt bijna niks weggenomen van het effect op externaliserend probleemgedrag, de Beta gaat van .56 naar .53. Kijkend naar de relatie tussen opvoedstress en externaliserend probleemgedrag kan er gesteld worden dat er geen verschil in effect is wanneer er wordt gecorrigeerd voor ouderlijke structuur. Deze resultaten suggereren dat er geen duidelijk bewijs is voor mediatie van ouderlijke structuur tussen opvoedstress en externaliserend probleemgedrag gezien het effect significant blijft.

Discussie

Het doel van deze studie was meer inzicht krijgen in de relatie tussen opvoedstress van moeders, het bieden van ouderlijke structuur en externaliserend probleemgedrag van peuters.

De resultaten van dit onderzoek lieten zien dat naarmate moeders meer stress ervaren er ook meer externaliserend probleemgedrag bij het kind werd gerapporteerd. Daarnaast blijkt dat een hoge mate van opvoedstress leidde tot minder ouderlijke structuur. Het bieden van ouderlijke structuur daarentegen bleek negatief samen te hangen met externaliserend probleemgedrag. Dus hoe meer ouderlijke structuur werd geboden door moeder, hoe minder externaliserend probleemgedrag bij het kind werd gerapporteerd. Kijkend naar het mediatiemodel met ouderlijke structuur als mediator kan geconcludeerd worden dat er geen sprake is van mediatie vanuit deze factor. Ouderlijke structuur verandert weinig aan het verband tussen opvoedstress van moeder en externaliserend probleemgedrag van het kind.

De relatie tussen opvoedstress en externaliserend probleemgedrag werd als eerste bekeken. Zoals verwacht, volgens bestudeerde literatuur, bleek een hogere mate van opvoedstress in verband te staan met meer externaliserend probleemgedrag (Crum & Moreland, 2017; Huth-Bocks & Hughes, 2007; Liu & Wang, 2015). Opvoedstress is dus een voorspellende factor voor sociale competentie, agressie en woede van de peuter (Crum & Morland, 2017) en het door moeder rapporteren van externaliserend probleemgedrag (Liu & Wang, 2015).

Daarnaast bleek, zoals verwacht uit de literatuur, het minder vertonen van ouderlijke structuur in verband te staan met externaliserend probleemgedrag. Wanneer een moeder inconsistent, laks betreffende handhaving van regels en minder stabiel in reactie naar het kind was, werd er ook meer externaliserend probleemgedrag van de peuter gerapporteerd (Del Vecchio & O'Leary, 2006; Tichovolsky et al., 2013).

De verwachting dat opvoedstress samen zou hangen met minder ouderlijke structuur werd ook bevestigd. Gestreste moeders waren minder geneigd ouderlijke structuur toe te passen in de opvoeding (Anthony et al., 2005; De Maat et al., 2021; Guajardo et al., 2009; Hadjicharalambous & Demetriou, 2021; Neece & Baker, 2008; Puff & Renk, 2014).

Tot slot is er bekeken of de relatie tussen opvoedstress en externaliserend probleemgedrag gemedieerd zou worden door ouderlijke structuur. Tegen de verwachting van het mediatiemodel van Abidin (1992) in werd er geen bewijs gevonden voor mediatie door ouderlijke structuur. Het effect van opvoedstress op externaliserend probleemgedrag werd niet verminderd door het toepassen van ouderlijke structuur door moeder.

Een verklaring voor het ontbreken van bewijs voor mediatie, kan de richting van het verband tussen opvoedstress en externaliserend probleemgedrag zijn. Binnen de huidige studie is onderzoek gedaan naar de invloed van opvoedstress op externaliserend probleemgedrag. Echter heeft onderzoek uitgewezen dat externaliserend probleemgedrag van

kinderen juist leidt tot verhoogde opvoedstress van ouders. Dit verband bleek sterker te zijn dan andersom. Er kan dus ook sprake zijn van een wederkerig verband (Mackler et al., 2015). Daarnaast kan het directe effect tussen opvoedstress en externaliserend probleemgedrag wijzen op een response bias. Hierbij rapporteren moeders eerder externaliserend probleemgedrag door een andere kijk op probleemgedrag. De drempel om probleemgedrag te rapporteren ligt voor moeders met opvoedstress lager (Stokes et al., 2011).

Een mogelijke verklaring voor het overeind blijven van het verband tussen opvoedstress en externaliserend probleemgedrag kan zijn dat ander opvoedgedrag een belangrijke rol speelt binnen dit verband. Een voorbeeld van ander opvoedgedrag is het toepassen van negatieve disciplineren. Onderzoek wijst uit dat opvoedstress kan zorgen dat ouders minder goed in staat zijn adequaat te reageren op het gedrag van hun kinderen. Dit wordt onder andere geuit met een dysfunctionele disciplineren (Morgan et al., 2002). Vervolgonderzoek moet uitwijzen of andere opvoedgedragingen, zoals negatieve disciplineren, wel een mediator kunnen vormen voor het verband tussen opvoedstress en externaliserend probleemgedrag.

Binnen de huidige studie zijn er een aantal limitaties te benoemen die van invloed kunnen zijn op de resultaten. Als eerste is er gebruik gemaakt van een cross-sectioneel onderzoek. Hierdoor is het niet mogelijk om causale conclusies te trekken waardoor de richting van het verband niet duidelijk onderzocht kan worden (Mackler et al., 2015). Om een nog duidelijker beeld te krijgen van bovenstaande verbanden, zou vervolgonderzoek beter longitudinaal uitgevoerd kunnen worden. Zo kan er meer duidelijkheid ontstaan over het verloop van het probleemgedrag en de richting van de verbanden. Ten tweede was de steekproef van participanten vrij homogeen. De meeste moeders uit de steekproef zijn van Nederlandse afkomst, hebben een hoge opleiding genoten en behoren niet tot een klinische populatie. Dit is niet representatief voor de gehele populatie. Het is van belang meer inzicht te krijgen in een meer representatieve steekproef om zo specifieker te kunnen zoeken naar werkzame elementen voor interventies. Gezien er meer inzicht moet komen in werkzame elementen voor interventies, moet er ook specifiek gekeken worden naar verbanden binnen de klinische populatie. Mogelijk zien de resultaten binnen de klinische populatie er anders uit. Doordat interventies voornamelijk binnen deze populatie ingezet worden, is het van belang ook naar deze resultaten, en het verschil met de reguliere populatie, te kijken.

De huidige studie heeft, ondanks genoemde limitaties, toch een bijdrage kunnen leveren aan meer inzicht in de relatie tussen opvoedstress van ouders, ouderlijke structuur en externaliserend probleemgedrag van peuters. Alle drie de factoren staan in verband met

elkaar. Het effect van opvoedstress op externaliserend probleemgedrag wordt niet verminderd door het toepassen van ouderlijke structuur. Zowel opvoedstress als minder ouderlijke structuur zijn sterke voorspellers voor externaliserend probleemgedrag. Van belang is dat vervolgonderzoek dieper ingaat op deze sterke verbanden om zo adequate interventies te kunnen ontwikkelen. Hiermee wordt beoogd externaliserend probleemgedrag terug te dringen en opvoedgedrag te verbeteren.

Literatuurlijst

- Abidin, R. R. (1995). *Parenting Stress Index Professional Manual (3rd ed.)*. Psychological Assessment Resources.
- Achenbach, T. M., & Rescorla, L. A. (2000). *Manual for the ASEBA preschool forms & profiles*. University of Vermont, Research Center for Children, Youth & Families.
- Anthony, L. G., Anthony, B. J., Glanville, D. N., Naiman, D. Q., Waanders, C., & Shaffer, S. (2005). The relationships between parenting stress, parenting behaviour and preschoolers' social competence and behaviour problems in the classroom. *Infant and Child Development, 14*(2), 133–154. <https://doi.org/10.1002/icd.385>
- Baron, R. M., & Kenny, D. A. (1986). The moderator–mediator variable distinction in social psychological research: Conceptual, strategic, and statistical considerations. *Journal of Personality and Social Psychology, 51*, 1173–1182. <https://doi.org/10.1037/00223514.51.6.1173>
- Basten, M., Tiemeier, H., Althoff, R. R., van de Schoot, R., Jaddoe, V. W. V., Hofman, A., Hudziak, J. J., Verhulst, F. C., & van der Ende, J. (2015). The Stability of Problem Behavior Across the Preschool Years: An Empirical Approach in the General Population. *Journal of Abnormal Child Psychology, 44*(2), 393–404. <https://doi.org/10.1007/s10802-015-9993-y>
- Bayer, J. K., Ukoumunne, O. C., Mathers, M., Wake, M., Abdi, N., & Hiscock, H. (2012). Development of children's internalising and externalising problems from infancy to five years of age. *Australian & New Zealand Journal of Psychiatry, 46*(7), 659–668. <https://doi.org/10.1177/0004867412450076>
- Belsky, J. (1984). The determinants of parenting: A process model. *Child Development, 55*, 83-96. <https://doi.org/10.2307/1129836>
- Campbell, S. B., Shaw, D. S., & Gilliom, M. (2000). Early externalizing behavior problems: Toddlers and preschoolers at risk for later maladjustment. *Development and Psychopathology, 12*, 467-488. <https://doi.org/10.1017/s0954579400003114>
- Crnic, K. A., Gaze, C., & Hoffman, C. (2005). Cumulative parenting stress across the preschool period: Relations to maternal parenting and child behaviour at age 5. *Infant and Child Development, 14*, 117-132. <https://doi.org/10.1002/icd.384>
- COTAN. (1996). *Nijmeegse Ouderlijke Stress Index, NOSI, 1983*. <https://www-cotandocumentatie-nl.proxy.library.uu.nl/beoordelingen/b/14411/nijmeegse-ouderlijke-stress-index/>

- COTAN. (2013). *Gedragsvragenlijst voor kinderen, CBCL 6-18, 1990-1996*. <https://www-cotandocumentatie-nl.proxy.library.uu.nl/beoordelingen/b/14737/aseba-vragenlijsten/>
- Crum, K. I., & Moreland, A. D. (2017). Parental Stress and Children's Social and Behavioral Outcomes: The Role of Abuse Potential over Time. *Journal of Child and Family Studies*, 26(11), 3067–3078. <https://doi.org/10.1007/s10826-017-0822-5>
- De Brock, A. J. L. L., Vermulst, A. A., Gerris, J. R. M. & R. R. Abidin (1992). *NOSI. Nijmeegse Ouderlijke Stress Index. Experimentele versie. Handleiding*. Swets en Zeitlinger.
- De Maat, D. A., Jansen, P. W., Prinzie, P., Keizer, R., Franken, I. H. A., & Lucassen, N. (2021). Examining longitudinal relations between mothers' and fathers' parenting stress, parenting behaviors, and adolescents' behavior problems. *Journal of Child and Family Studies*, 30(3), 771–783. <https://doi.org/10.1007/s10826-020-01885-0>
- Del Vecchio, T., & O'Leary, S. G. (2006). Antecedents of Toddler Aggression: Dysfunctional Parenting in Mother-Toddler Dyads. *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology*, 35(2), 194–202. https://doi.org/10.1207/s15374424jccp3502_3
- Field, A. (2013). *Discovering Statistics Using SPSS* (4de ed.). SAGE
- Forehand, R., Lafko, N., Parent, J., & Burt, K. B. (2014). Is parenting the mediator of change in behavioral parent training for externalizing problems of youth? *Clinical Psychology Review*, 34(8), 608–619. <https://doi.org/10.1016/j.cpr.2014.10.001>
- Gabler, S., Kungl, M., Bovenschen, I., Lang, K., Zimmermann, J., Nowacki, K., Kliewer-Neumann, J., & Spangler, G. (2018). Predictors of foster parents' stress and associations to sensitivity in the first year after placement. *Child Abuse & Neglect*, 79, 325-338. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2018.02.009>
- Guajardo, N. R., Snyder, G., & Petersen, R. (2009). Relationships among parenting practices, parental stress, child behaviour, and children's social-cognitive development. *Infant and Child Development*, 18, 37-60. <https://doi.org/10.1002/icd.578>
- Hadjicharalambous, D., & Demetriou, L. (2021). Investigating the influences of parental stress on parents parenting practices. *International Journal of Science Academic Research*, 2(2), 1140–1148
https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3803831
- Huth-Bocks, A. C., & Hughes, H. M. (2007). Parenting Stress, Parenting Behavior, and Children's Adjustment in Families Experiencing Intimate Partner Violence. *Journal of Family Violence*, 23(4), 243–251. <https://doi.org/10.1007/s10896-007-9148-1>

- Keenan, K., Shaw, D., Delliquadri, E., Giovannelli, J., & Walsh, B. (1998). Evidence for the continuity of early problem behaviors: Application of a developmental model. *Journal of Abnormal Child Psychology*, *26*, 441–452.
<https://doi.org/10.1023/a:1022647717926>
- Liu, L., & Wang, M. (2015). Parenting stress and children's problem behavior in China: The mediating role of parental psychological aggression. *Journal of Family Psychology*, *29*, 20–28. <https://doi.org/10.1037/fam0000047>
- Lunkenheimer, E., Lichtwarck-Aschoff, A., Hollenstein, T., Kemp, C. J., & Granic, I. (2016). Breaking Down the Coercive Cycle: How Parent and Child Risk Factors Influence Real-Time Variability in Parental Responses to Child Misbehavior. *Parenting*, *16*(4), 237–256. <https://doi.org/10.1080/15295192.2016.1184925>
- Mackler, J. S., Kelleher, R. T., Shanahan, L., Calkins, S. D., Keane, S. P., & O'Brien, M. (2015). Parenting Stress, Parental Reactions, and Externalizing Behavior From Ages 4 to 10. *Journal of Marriage and Family*, *77*(2), 388–406.
<https://doi.org/10.1111/jomf.12163>
- Meunier, J. C., Roskam, I., Stievenart, M., van de Moortele, G., Browne, D. T., & Kumar, A. (2011). Externalizing behavior trajectories: The role of parenting, sibling relationships and child personality. *Journal of Applied Developmental Psychology*, *32*, 20–33.
<https://doi.org/10.1016/j.appdev.2010.09.006>
- Morgan J, Robinson D, Aldridge J. 2002. Parenting stress and externalizing child behaviour. *Child and Family Social Work*, *7*, 219–225. <https://doi.org/10.1046/j.1365-2206.2002.00242.x>
- Neece, C., & Baker, B. (2008). Predicting maternal parenting stress in middle childhood: The roles of child intellectual status, behavior problems and social skills. *Journal of Intellectual Disability Research*, *52*, 1114–1128. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2788.2008.01071.x>
- Negraia, D. V., Augustine, J. M., & Prickett, K. C. (2018). Gender Disparities in Parenting Time Across Activities, Child Ages, and Educational Groups. *Journal of Family Issues*, *39*(11), 3006–3028. <https://doi.org/10.1177/0192513x18770232>
- Patterson, G. R. (1995). *Coercion as a basis for early age of onset for arrest*. In J. McCord (Ed.), *Coercion and punishment in long-term perspectives* (pp. 81–105). Cambridge Press.
- Potharst, E. S., Boekhorst, M. G. B. M., Cuijlits, I., van Broekhoven, K. E. M., Jacobs, A., Spek, V., Nyklíček, I., Bögels, S. M., & Pop, V. J. M. (2019). A Randomized Control

- Trial Evaluating an Online Mindful Parenting Training for Mothers With Elevated Parental Stress. *Frontiers in Psychology*, 10. Published.
<https://doi.org/10.3389/fpsyg.2019.01550>
- Puff, J., & Renk, K. (2014). Relationships among parents' economic stress, parenting, and young children's behavior problems. *Child Psychiatry & Human Development*, 45, 712-727. <https://doi.org/10.1007/s10578-014-0440-z>
- Stokes, J., Pogge, D., Wecksell, B., & Zaccario, M. (2011). Parent-Child Discrepancies in Report of Psychopathology: The Contributions of Response Bias and Parenting Stress. *Journal of Personality Assessment*, 93(5), 527-536.
<https://doi.org/10.1080/00223891.2011.594131>
- Stoolmiller, M. (2001). Synergistic interaction of child manageability problems and parent-discipline tactics in predicting future growth in externalizing behavior for boys. *Developmental Psychology*, 37, 6, 814-825. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.37.6.814>
- Stormshak, E. A., Bierman, K. L., McMahon, R. J., & Lengua, L. J. (2000). Parenting Practices and Child Disruptive Behavior Problems in Early Elementary School. *Journal of Clinical Child Psychology*, 29, 17-29.
https://doi.org/10.1207/s15374424jccp2901_3
- Tichovolsky, M. H., Arnold, D. H., & Baker, C. N. (2013). Parent predictors of changes in child behavior problems. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 34(6), 336-345. <https://doi.org/10.1016/j.appdev.2013.09.001>
- Tremblay, R. E., Nagin, D. S., Séguin, J. R., Zoccolillo, M., Zelazo, P. D., Boivin, M., Pérusse, D., & Japel, C. (2004). Physical aggression during early childhood: Trajectories and predictors. *Pediatrics*, 114, 43-50.
<https://doi.org/10.1542/peds.114.1.e43>
- Van Aken, C., Junger, M., Verhoeven, M., Van Aken, M. A., Deković, M., & Denissen, J. J. A. (2007). Parental personality, parenting and toddlers' externalising behaviours. *European Journal of Personality*, 21, 993-1015. <https://doi.org/10.1002/per.643>
- Veen-Mulders, L., Hoekstra, P. J., Nauta, M. H., & Hoofdakker, B. J. (2019). Are parental changes related to improvements in preschool children's disruptive behaviours? *Clinical Psychology & Psychotherapy*, 27(1), 24-33. <https://doi.org/10.1002/cpp.2402>
- Verhoeven, M., Deković, M., Boddien, D., & Van Baar, A. L. (2017). Development and initial validation of the comprehensive early childhood parenting questionnaire (CECPAQ)

- for parents of 1–4 year-olds. *European Journal of Developmental Psychology*, *14*, 233-247. <https://doi.org/10.1080/17405629.2016.1182017>
- Verhulst, F. C. (2017). *De ontwikkeling van het kind (10de editie)*. Koninklijke Van Gorcum.
- Wakschlag, L., Tolan, P. & Leventhal, B. (2010). Research Review: ‘Ain’t misbehavin’: Towards a developmentally-sensitive nosology for preschool disruptive behavior. *Journal of Child Psychology & Psychiatry*, *51*, 3-22. <https://doi.org/10.1111/j.1469-7610.2009.02184.x>
- Williford, A. P., Calkins, S. D., & Keane, S. P. (2007). Predicting change in parenting stress across early childhood: Child and maternal factors. *Journal of Abnormal Child Psychology*, *35*, 251-263. <https://doi.org/10.1007/s10802-006-9082-3>

Bijlage 1 – Dataverzameling

Voor de dataverzameling heb ik getracht gezinnen te vinden voor het onderzoek van Christel Portengen. Dit vond ik echter een moeilijke opgave. Dit komt doordat de populatie erg specifiek is. Hoewel ik veel jonge gezinnen in mijn omgeving heb, voldeed geen enkele aan de eisen. Daarnaast is mijn schoonmoeder gastouder en mijn moeder directeur op een basisschool, maar ook via hen had ik geen succes. Ik heb ook op sociale media veel geadverteerd, maar wederom tevergeefs. Gelukkig mocht ik laatst mee naar een onderzoek en volgende week zal ik ook mee gaan helpen. Daarnaast heb ik alsnog een gezin kunnen rekruteren en ben ik van één gezin nog in afwachting.

Naast het rekruteren van gezinnen en het helpen binnen het onderzoek, heb ik mee mogen helpen bij het opstarten van een kleiner onderzoekje binnen een longitudinaal onderzoek. Hierbij ben ik voornamelijk opzoek gegaan naar passende literatuur en hebben wij met zijn allen gebrainstormd over mogelijkheden.

Van deze activiteiten heb ik geleerd dat het uitvoeren van onderzoek erg lastig kan zijn. Ik heb het idee dat er niet veel gezinnen snel bereid zijn te participeren en ik kan mij zo voorstellen dat het voor onderzoeker lastig kan zijn voldoende participanten te werven. Tijdens het rekruteren kon ik dan ook af en toe flink onzeker worden. Dit kwam doordat medestudenten al een stuk verder waren in het proces en al wel redelijk wat gezinnen hadden gevonden. Ik was dan ook opgelucht dat ik op het laatste moment toch nog één of twee gezinnen heb kunnen vinden. Voortaan moet ik mij minder vergelijken met anderen en mij meer richten op mijn eigen proces.